

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь «бакалавр»

на тему:

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО
СИРІТСТВА

Виконала: здобувачка 3 курсу Р/32 групи
заочної форми навчання
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічне консультування)»
Младінова Н. І.
Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Ірина КАРПІЧ
Рецензент: доктор філософії,
доцент Лілія МОРГАЙ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1 Сирітство як соціальна проблема	8
1.2 Фактори, що впливають на виникнення соціального сирітства.....	14
1.3 Перспективи профілактики соціального сирітства.....	21
 РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ	
ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА	27
2.1 Основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.....	27
2.2 Дослідно-експериментальна робота з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.....	34
 ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нестабільна ситуація в країні, реформування суспільства значно загострили соціальні проблеми населення, що насамперед вплинуло на найбільш вразливу категорію це дітей. Зниження престижу сім'ї, безвідповідальне ставлення батьків до своїх дітей, спотворене уявлення про морально-етичні норми, соціальних зв'язків, загострення криміногенної ситуації, погіршення здоров'я дітей спричинило зниження рівня захищеності дітей, зростання кількості дітей-сиріт при живих батьках, так званих соціальних сиріт. Соціальне сирітство стає поширеним явище в сучасному світі, що свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування та соціалізацію дитячої особистості.

Соціальне сирітство є однією з актуальних проблем в суспільстві, оскільки тисячі дітей кожного року опиняються без батьківського піклування та опіки. Це не тільки порушує права та інтереси дітей, але й має серйозні соціальні та економічні наслідки.

Проблема соціального сирітства є серйозною проблемою в багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні. Багато дітей втрачають своїх батьків через різні причини, такі як хвороби, аварії, конфлікти тощо. Це може призвести до того, що діти опиняються у соціальних закладах, вуличному середовищі, живуть у прийомних сім'ях. Проте, у багатьох випадках, соціальні сироти можуть відчувати відчуженість від суспільства та мати проблеми з адаптацією до нього.

Згідно з Законом України «Про охорону дитинства», діти, які позбавлені батьківського піклування, це «...діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх

місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти...».

Одним із способів зменшення кількості соціальних сиріт у суспільстві є профілактика соціального сирітства. Профілактика передбачає запобігання виникненню проблеми, тобто вчасне виявлення та реагування на фактори, що можуть призвести до залишення дитини без батьківського піклування.

Основним завданням соціальної роботи з профілактики соціального сирітства є виявлення дітей та сімей, що потребують допомоги та підтримки. Для цього необхідно розробити ефективні механізми співпраці з соціальними службами, такими як медичні, освітні та правоохоронні установи, а також з громадськими організаціями та добровільними організаціями.

Крім того, соціальна робота з профілактики соціального сирітства повинна передбачати розвиток та впровадження програм підтримки сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах.

Соціальна робота з профілактики соціального сирітства – це складний процес, який включає в себе не лише попередження виникнення нових випадків, але й допомогу вже існуючим сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. З метою досягнення цієї мети необхідно проводити різноманітні заходи, зокрема, розробляти та впроваджувати спеціальні програми, направлені на соціалізацію та психологічну підтримку дітей, залучення їх до навчально-виховного процесу та інші.

Важливо зазначити, що соціальна робота з профілактики соціального сирітства повинна бути системною та комплексною. Для цього необхідно залучати не лише соціальних працівників, а й інших фахівців – психологів, педагогів, медиків, юристів та інших. Також важливо співпрацювати з громадськими організаціями та волонтерськими рухами, які можуть надати необхідну допомогу та підтримку.

Стан дослідження проблеми. До сьогоднішнього дня було проведено багато досліджень, які стосувалися різних аспектів проблеми соціального сирітства та шляхів її розв'язання. Дослідження зосереджуються на визначенні причин виникнення соціального сирітства, аналізі впливу на дітей, які опинилися у складній життєвій ситуації, а також на розробці та впровадженні програм та проєктів, спрямованих на профілактику соціального сирітства та підтримку дітей, які перебувають у цій ситуації.

Означену проблему досліджували науковці з різних галузей, таких як соціологія, психологія, соціальна робота, право та багато інших. Деякі з найбільш відомих науковців, які досліджували цю тему можна відзначити зарубіжних учених таких як, М. Монтесорі, А. Салліван, Е. Еріксон, К. Зейс, Дж. Гарднер.

Серед українських науковців, які досліджували дану тему можна назвати таких: О. Бабій (розвиток соціальної компетентності дітей-сиріт); Т. Шевченко (питання взаємодії дитини з сім'єю, громадою та соціальними службами); О. Череватенко (питання психологічного супроводу дітей-сиріт); І. Майборода (питання психологічного супроводу дітей-сиріт); Л. Романенко (пошук шляхів підвищення якості життя дітей-сиріт і підтримки їхнього успішного розвитку).

Проте, незважаючи на значну кількість проведених досліджень, проблема соціального сирітства залишається важливою та актуальною, адже кожен рік тисячі дітей залишаються без батьківського піклування.

Таким чином, важливість означеної проблеми і зумовив вибір теми нашого дослідження: **«Соціальна робота з профілактики соціального сирітства».**

Мета – розкрити теоретичні аспекти проблеми та здійснити дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.

Об'єкт – проблема соціального сирітства

Предмет – соціальна робота з профілактики соціального сирітства.

Визначено такі **завдання** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми дослідження.
2. Проаналізувати перспективи профілактики соціального сирітства.
3. Висвітлити основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.
4. Здійснити дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.

У роботі використовували комплекс взаємопов'язаних **методів** дослідження:

- теоретичні: аналіз наукових джерел, вивчення та узагальнення досвіду вчених;
- емпіричні: бесіда, анкетування, опитування, спостереження;
- статистичні: обробка здобутих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі КЗ «Бабанська спеціальна загальноосвітня школа–інтернат I-II ступенів ЧОР».

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження.
2. Проаналізовано перспективи профілактики соціального сирітства.
3. Висвітлено основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.
4. Здійснено дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані як навчально-методичне забезпечення при викладанні окремих освітніх компонент у ЗВО, зокрема навчальної дисципліни «Основи соціалізації особистості», «Теорія соціальної роботи», «Основи соціально-правового захисту особистості», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціальна робота з жінками» та ін.; у процесі підготовки соціальних

працівників, у практиці роботи працівників соціальної сфери, закладів вищої освіти, закладів інтернатного типу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки нашого дослідження обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (11 жовтня 2022 р., м. Умань); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки працівників соціальної сфери» (21 квітня 2023 р., м. Умань); II Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (2 березня 2023 р.); Регіональній науково-практичній конференції «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників з молоддю».

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (46), 3-х додатків. Загальний обсяг тексту бакалаврської роботи складає 52 сторінки, із них 45 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Сирітство як соціальна проблема

Соціальне сирітство є однією з найважливіших соціальних проблем в сучасному світі. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин залишились сиротами при живих батьках. До них належать і безпритульні, і бездоглядні діти, яких можна назвати діти вулиці [1].

Дослідження українських науковців вказують на те, що соціальне сирітство в Україні має свої особливості, пов'язані з історичним, політичним та економічним контекстом країни. Наприклад, після здобуття незалежності України та реформування системи соціального захисту нації, рівень соціальної підтримки для дітей-сиріт зменшився, що спричинило зростання кількості дітей у дитбудинках та інших закладах соціального обслуговування.

Соціальне сирітство – це соціальне явище, яке спричинене ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків, по відношенню до неповнолітньої дитини. В Україні феномен соціального сирітства за період незалежності набув великого обсягу в зв'язку з обширною трудовою імміграцією яка охопила усі регіони країни [1; 3].

Поняття «соціальні сироти» розглядають українські науковці Л. Артюшкіна та А. Полянничко, які вважають, що це особлива соціально-демографічна група дітей, які формально мають батьків, але в силу різних причин (соціальних, економічних, морально-психологічних та фізичних) фактично позбавлені батьківського піклування [1, С. 27].

Як зазначає науковець Л. Вейланде: «...соціальне сирітство це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які

забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини; явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані [4, С. 19].

Серед основних причин соціального сирітства можна виділити такі фактори, як низький рівень матеріального забезпечення сімей, безробіття, алкоголізм, наркоманія, насильство в сім'ї, невідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків та інші.

Сирітство може призвести до ряду серйозних наслідків для здоров'я та розвитку дітей, включаючи погіршення фізичного та психічного стану, зниження навчальних досягнень та збільшення ризику падіння в кримінальну діяльність [4, С. 19].

Проблеми сирітства стає особливо гострою в країнах з високим рівнем бідності та соціальної нерівності, де батьки не мають достатньої кількості ресурсів для догляду за своїми дітьми та забезпечення їх потреб. У таких країнах діти часто змушені працювати, щоб допомогти своїм родинам, або відчувають недостатню підтримку з боку уряду та громадських організацій [14].

Установи та організації, що займаються проблемами соціального сирітства, надають різноманітну допомогу та підтримку дітям та підліткам. До такої допомоги входить соціально-психологічна підтримка, медична допомога, освіта та розвиток навичок для самостійного життя [14].

Крім того, у багатьох країнах існують програми, які спрямовані на забезпечення дітей та підлітків соціальними послугами, такими як виховання в замських сім'ях, гуртки та секції за інтересами, соціальні стипендії та допомога у пошуку роботи.

Значна увага в соціальній роботі з дітьми та підлітками, які опинилися в складних життєвих обставинах, приділяється їх психологічному благополуччю. Важливими завданнями є створення для них сприятливих умов для розвитку, забезпечення доступу до відповідної медичної та

психологічної допомоги, забезпечення можливостей для отримання освіти, формування здорового способу життя, розвиток соціальних навичок тощо [14].

Одним з інструментів, які можуть допомогти зменшити кількість випадків соціального сирітства, є система підтримки для сімей, які потребують допомоги. Така підтримка може включати в себе фінансову допомогу, психологічну та медичну допомогу, а також консультування та підтримку виховання дітей [17].

Для розв'язання проблеми соціального сирітства в Україні ведуться різноманітні заходи, серед яких можна виділити створення дитячих будинків та сімейних типів установ, розвиток соціальних послуг для сиріт та осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, підвищення рівня соціального захисту та підтримки для дітей-сиріт та їх прийомних сімей [17].

Загальносвітові організації, такі як ООН та ЮНІСЕФ, реалізують програми та проекти, спрямовані на підтримку дітей та підлітків у складних життєвих обставинах, в тому числі й соціальних сиріт. Наприклад, програма ЮНІСЕФ «Дружні школи» має на меті забезпечення сприятливих умов для розвитку дітей у школах, включаючи і тих, хто опинився в складних життєвих обставинах [45].

Важливо також враховувати, що соціальне сирітство може бути результатом різних факторів, таких як бідність, конфлікти, насильство в родині, недостатня допомога від держави тощо. Тому зменшення кількості соціальних сиріт потребує комплексного підходу та співпраці різних секторів суспільства.

У цьому процесі важливу роль відіграють громадські організації, які здійснюють роботу з попередження соціального сирітства, підтримки дітей та підлітків у складних життєвих обставинах та їх інтеграції до суспільства. Наприклад, дитячі фонди та організації здійснюють роботу з надання психологічної та медичної допомоги, організації дозвілля та спортивних змагань, формування навичок соціальної адаптації тощо [43].

Укладення міжнародних конвенцій та національних законодавчих актів щодо захисту прав дітей є важливим кроком у підтримці дітей та підлітків, які опинилися в складних життєвих обставинах. Наприклад, Конвенція про права дитини та національні законодавчі акти, що регулюють питання усиновлення та виховання дітей-сиріт, передбачають право на достатній рівень життя, освіти та медичну допомогу, а також право на участь у культурному житті та на свободу висловлювання своїх думок [11].

Окрім того, важливо забезпечити соціальну та правову підтримку дітей-сиріт та підлітків, які вже перебувають в цій категорії. Це може включати надання правової допомоги, психологічної та соціальної підтримки, а також допомоги у пошуку праці та навчанні [18].

У процесі підтримки соціальних сиріт важливо враховувати їх індивідуальні потреби та можливості, а також забезпечувати участь дітей у процесі прийняття рішень, що стосуються їх життя та добробуту. Це може включати надання можливості для вираження своїх думок та ідей, участь у формуванні програм та проектів, які спрямовані на підтримку соціальних сиріт [1].

Отже, соціальне сирітство є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу та співпраці різних секторів суспільства. Необхідно забезпечувати попередження соціального сирітства, підтримку дітей та підлітків у складних життєвих обставинах, їх інтеграцію до суспільства та правову підтримку для тих, хто вже перебуває в цій категорії. Кожен з нас може зробити свій внесок у вирішення цієї проблеми шляхом підтримки роботи громадських організацій та усвідомлення важливості захисту прав дітей.

Крім того, важливо звернути увагу на причини, які призводять до соціального сирітства. Серед них можуть бути: наркотиковживання та алкоголізм батьків, насильство в родині, економічна нестабільність та бідність, війни та конфлікти. Тому необхідно проводити роботу з

профілактики цих причин, щоб запобігти ситуаціям, коли діти залишаються без батьківської опіки та підтримки.

Подальша робота у цій сфері повинна базуватись на досвіді та кращих практиках з інших країн, а також на дослідженнях та аналізах вітчизняних фахівців. Важливо надавати підтримку соціальним працівникам, які працюють з дітьми-сиротами, забезпечувати їм належні умови праці та навчання, а також забезпечувати підвищення кваліфікації.

Нарешті, наголошується на необхідності співпраці різних секторів суспільства для ефективного вирішення проблеми соціального сирітства. Це можуть бути державні структури, громадські організації, бізнес-структури, академічна громадськість та інші зацікавлені сторони. Тільки спільними зусиллями можна досягти значних успіхів у боротьбі з соціальним сирітством та забезпечити дітям-сиротам належні умови для здорового та щасливого життя [9].

Одним із ефективних способів забезпечення підтримки дітей-сиріт є система усиновлення та опіки. Україна має відповідні законодавчі акти та програми, які сприяють усиновленню та опіці дітей [9].

Також важливо забезпечити дітям-сиротам належну освіту та професійну підготовку. За цим напрямом необхідно розвивати програми професійної орієнтації, які допоможуть дітям вибрати собі професію, а також розвивати ініціативи щодо підвищення рівня освіти серед дітей-сиріт.

Зважаючи на важливість роботи з дітьми-сиротами, необхідно забезпечувати відповідні фінансові ресурси та координацію роботи різних структур та організацій, що працюють у цій сфері. Важливо надавати підтримку родинам, які беруть на опіку дітей-сиріт, а також створювати умови для відновлення батьківських прав [9].

У певних випадках, коли відновлення батьківських прав неможливе, необхідно забезпечувати належну підтримку дітям-сиротам для їх подальшої самостійності. Для цього можуть розроблятися програми соціального

захисту, які допоможуть дітям-сиротам отримати належні умови для життя та подальшого розвитку [9].

Українські вчені активно досліджують означену проблему. Так, О. Лісова у своїй статті «Особливості формування соціальної ідентичності соціальних сиріт в контексті інтеграції до суспільства» звертає увагу на проблеми, які виникають у процесі їх інтеграції. Дослідниця визначає основні складові соціальної ідентичності та зазначає, що формування цієї ідентичності є важливим етапом інтеграції соціальних сиріт до суспільства.

І. Ващенко у своїй статті «Формування здорового способу життя у соціальних сиріт» розглядає проблему здорового способу життя серед соціальних сиріт. Вона зазначає, що соціальні сироти мають підвищену схильність до шкідливих звичок, таких як куріння, алкоголізм, наркоманія, і це може привести до серйозних проблем зі здоров'ям. І. Ващенко пропонує різні методики і підходи до формування здорового способу життя.

Соціальне сирітство є серйозною проблемою країни, яка потребує комплексного підходу та спільних зусиль різних структур та організацій. Необхідно надавати належну підтримку дітям-сиротам та дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах, забезпечувати їм належні умови для життя, розвитку та самореалізації.

Однак, крім державної підтримки, важливо звернути увагу на проблему соціального сирітства у суспільстві та залучати громадськість до розв'язання цієї проблеми. Для цього можуть проводитися інформаційні кампанії, тренінги та лекції для широкої аудиторії, а також залучення добровольців до допомоги дітям-сиротам.

Крім того, важливо забезпечити прозорість та відкритість у роботі з дітьми-сиротами та забезпечити їм захист від будь-яких форм насильства та експлуатації. Необхідно відстежувати та контролювати роботу органів опіки та усиновлення, забезпечувати належну реабілітацію та підтримку для дітей, які потрапили у складні життєві обставини.

Також необхідно звернути увагу на освіту дітей-сиріт. Часто вони мають обмежений доступ до якісної освіти, що може стати перешкодою для їх подальшого розвитку та успішної інтеграції у суспільство. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечувати дітям-сиротам доступ до якісної освіти, забезпечувати їх підтримку та допомогу в навчанні та саморозвитку [43].

Важливо підтримувати дитячі будинки та інші установи, які надають допомогу дітям-сиротам та дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Такі установи повинні забезпечувати дітям належні умови для проживання, харчування та медичного обслуговування, а також надавати психологічну та соціальну підтримку.

У світі існує безліч різноманітних проєктів та ініціатив, спрямованих на розв'язання проблеми соціального сирітства. Наприклад, в деяких країнах діє система патронажу, коли дорослі люди забезпечують підтримку та допомогу дітям-сиротам та дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Також існують проєкти з підтримки усиновлення та прийомних сімей, які дають можливість дітям-сиротам мати повноцінну родину та отримати необхідну підтримку та догляд [46].

Отже, соціальне сирітство є складною проблемою, яка потребує спільних зусиль уряду, громадськості та різних організацій для забезпечення дітям-сиротам належних умов для життя, розвитку та самореалізації. Тільки за умови спільної праці та координації зусиль можна досягти позитивних результатів у розв'язанні цієї проблеми..

1.2.Фактори, що впливають на виникнення соціального сирітства

Проблема соціального сирітства є серйозною соціальною проблемою, яка виникає з різних причин та має наслідки для самої дитини, її родини та суспільства в цілому. Основні фактори, які сприяють виникненню соціального сирітства, можна класифікувати на економічні, соціальні та особисті.

Одним з основних факторів, що впливають на виникнення соціального сирітства, є економічні проблеми сімей. Недостатній рівень доходів, безробіття, відсутність соціальної підтримки та доступної медичної допомоги можуть стати причиною того, що батьки не можуть забезпечити дітей належними умовами життя та розвитку. У деяких випадках, батьки можуть зазнавати проблем з алкоголем та наркотиками, що робить неможливим забезпечення належного догляду та виховання дітей [34].

Соціальні фактори також можуть впливати на виникнення соціального сирітства. Серед таких факторів можна виділити наркоманію та алкоголізм, домашнє насильство, відсутність належної освіти, культурні та релігійні стереотипи, які можуть призводити до дискримінації та виключення зі суспільства. Наприклад, діти, які народилися в родинях з низьким соціальним статусом, можуть зазнавати дискримінації через своє походження, що може призводити до виключення зі суспільства та ізоляції [33].

Особисті фактори також можуть впливати на виникнення соціального сирітства. До таких факторів можна віднести смерть батьків, забій з них, злочинність, нещасні випадки та інші непередбачувані обставини, які можуть спричинити втрату одного або обох батьків. Також, до особистих факторів можна віднести хвороби батьків або дітей, що можуть призвести до неможливості батьків доглядати за своєю дитиною [33].

Отже, виникнення соціального сирітства зумовлене багатьма факторами, які можуть бути економічними, соціальними або особистими. При цьому, багато з цих факторів є взаємопов'язаними і взаємозалежними, тож для боротьби з цією проблемою потрібні комплексні підходи та спільні зусилля всіх зацікавлених сторін, включаючи державні органи, громадські організації, бізнес та суспільство в цілому [28].

До інших факторів, які можуть впливати на виникнення соціального сирітства, можна віднести конфлікти в сім'ї або насильство в сім'ї. Наприклад, у випадку насильства в родині, дитина може опинитись в

небезпеці життя і здоров'я і бути змушена шукати захисту в інших місцях, включаючи дитячі будинки, інтернати та інші установи [28].

Також, соціальні фактори, такі як культурні та релігійні традиції, можуть впливати на виникнення соціального сирітства. Наприклад, у деяких культурах старші члени родини мають відповідальність за догляд за молодшими, але зміна цих традицій може призвести до зміни соціального статусу дітей у родині та збільшення ризику їх виникнення в соціально-вразливих ситуаціях [27].

Аналіз наукових праць засвідчує, що думки науковців збігаються щодо класифікації причин та факторів, які породжують соціальне сирітство.

Так, О. Безпалько вважає, що причинами соціального сирітства в Україні є: низький матеріальний рівень багатьох сімей, безробіття одного чи обох батьків; відсутність постійного житла (малозабезпечені сім'ї продають свої оселі щоб забезпечити собі засоби існування, заздалегідь виписуючи дітей, залишаючи їх без даху над головою); асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, різні види залежності (пияцтво, наркоманія і токсикоманія), проституція, участь у протизаконній діяльності; примушення батьками дітей до жебрацтва; різноманітні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки [2, С. 103].

Інший вчений І. Галатир до цієї класифікації додає ще кілька пунктів: послаблення функцій держаних установ, які покликані займатися вихованням та навчанням дітей; погіршення умов утримання дітей у державних закладах тощо.

Дослідник В. Яремчук переконує, що потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства.

До першої групи слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть появитися в середовищі сім'ї, внаслідок впливу зовнішніх факторів [46, С. 7 – 8].

Зовнішніми факторами виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття злочинні акти тощо. Більше половини молодих сімей не мають окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах [46, с. 9].

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей [46, с. 10].

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами.

Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо [46 с. 10].

В. Брутман вказує на інші причини соціального сирітства:

- моральноетичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення 13 дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей);

- психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів;

- медичні – наявність хвороби у батьків, що унеможлиблюють виконання батьківських обов'язків.

Науковиця Н. Волобуєва окреслює у своїй науковій праці наступні причини:

- падіння моральних настанов сім'ї, зниження стабільності шлюбу;
- збільшення позашлюбної народжуваності;
- педагогічна неспроможність родин;
- девіантна поведінка батьків;
- материнська смертність;
- урбанізація населення;
- послаблення релігійних традицій;
- алкоголізм і наркоманія;
- недосконалість системи освіти й виховання;
- неоднозначний вплив ЗМІ, масової культури на субкультуру молодого покоління, пропаганда форм та цінностей, що не відповідають соціальним ідеалам;
- недостатній розвиток служб допомоги дітям та захисту їх прав;
- крадіжка й експлуатація дітей; недосконалість соціальної політики держави.

Таким чином, виникнення соціального сирітства зумовлене багатьма факторами, які можуть бути економічними, соціальними, особистими та культурними. Ці фактори можуть взаємодіяти між собою та призводити до посилення ефекту взаємодії та погіршення стану дитини та її соціально-економічної ситуації. Розуміння цих факторів та їх взаємодії може допомогти у розробці ефективних стратегій для запобігання виникненню соціального сирітства та забезпечення дітям, які опинилися в цій ситуації, належної підтримки та догляду [14].

Наприклад, однією зі стратегій для запобігання виникненню соціального сирітства може бути підтримка родин та покращення їхніх соціально-економічних умов. Це можна здійснити шляхом надання фінансової допомоги, надання послуг з професійного консультування та підтримки, покращення умов життя, забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги та іншого [14].

Крім того, важливо розробити ефективні програми та політики, спрямовані на забезпечення належного догляду та захисту для дітей, які опинилися в соціально-вразливих ситуаціях. Це може включати розвиток мережі інституційних установ, які забезпечують належний догляд та захист для дітей, забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги, а також сприяння відновленню зв'язків між дітьми та їхніми родинами [13].

Також важливо підтримувати та розвивати різноманітні соціальні та культурні програми, які сприяють підвищенню самооцінки та самоповаги дітей та їхньої родини, забезпечення належної освіти та підготовки до працевлаштування.

Окрім того, важливо забезпечити доступ до правосуддя та захисту прав дітей. Наприклад, створення механізмів звільнення дітей від примусової праці, експлуатації та іншого небезпечного для них виду діяльності [13].

Узагальнюючи, фактори, які впливають на виникнення соціального сирітства є досить складними та мають багато різних взаємодіючих аспектів.

Для забезпечення належної підтримки та догляду для дітей, які опинилися в цій ситуації, необхідно розробляти та впроваджувати комплексні стратегії та програми, які охоплюють багато різних аспектів, таких як підтримка родин, покращення умов життя, забезпечення доступу до освіти та медичної допомоги, розвиток мережі інституційних установ, захист прав дітей та багато іншого [17].

Такі заходи можуть допомогти зменшити ризики виникнення соціального сирітства та забезпечити дітям, які опинилися в цій ситуації, належну підтримку та догляд.

Учені наголошують, що необхідно звернути увагу на проблему дискримінації в суспільстві, яка може призводити до виникнення соціального сирітства. Наприклад, дискримінація на підставі расової, етнічної, релігійної або гендерної приналежності може призвести до недостатньої підтримки та догляду з боку родини, а також до обмеженого доступу до освіти, роботи та інших можливостей для самореалізації [21].

Також важливо підтримувати соціальну інтеграцію дітей, які перебувають під опікою держави, та дітей, які повертаються до родини після перебування в інституційних установах. Це можна досягти через розвиток системи опіки та підтримки для дітей та сімей, які допоможуть їм інтегруватися в суспільство та забезпечити їхній належний розвиток [24].

Нарешті, для боротьби з соціальним сирітством важливо забезпечити належну фінансову та інституційну підтримку. Необхідно розвивати програми та проекти, які спрямовані на захист прав дітей та покращення умов їхнього життя. Наприклад, створення центрів підтримки дітей та сімей, розширення мережі інституційних установ, розвиток соціальних служб та багато іншого [32].

Отже, фактори, які впливають на виникнення соціального сирітства, можуть бути дуже складними та мають багато різних взаємодіючих аспектів, але за допомогою комплексних стратегій та програм, що охоплюють багато різних аспектів, можна зменшити рівень соціального сирітства та покращити умови життя дітей та сімей. Важливо віддавати увагу не лише матеріальному благополуччю, але й психологічному, освітньому та соціальному розвитку дітей, щоб забезпечити їхній повноцінний розвиток та інтеграцію в суспільство.

Українські науковці досліджують соціальне сирітство з різних точок зору.

Наприклад, М. Чумак у своїй статті «Проблеми соціального сирітства в Україні» визначає причини виникнення соціального сирітства, зокрема,

погіршення економічної ситуації в країні, розлучення батьків, проблеми алкоголізму та наркоманії тощо.

Вона також звертає увагу на те, що соціальне сирітство не тільки погіршує якість життя дітей, але й має негативний вплив на економіку та соціальний розвиток країни в цілому.

Варто наголосити на важливості популяризації проблеми соціального сирітства та залучати громадськість до її вирішення. Забезпечення захисту прав дітей та підтримки сімей, які стикаються зі складними життєвими обставинами, повинно стати важливим завданням усього суспільства.

Нарешті, важливо відзначити, що соціальне сирітство є міжнародною проблемою та вимагає глобальної координації та співпраці. Розвиток міжнародних стандартів та рекомендацій щодо захисту прав дітей та запобігання соціальному сирітству є важливим кроком у цьому напрямку.

Таким чином, соціальне сирітство є складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та співпраці різних галузей суспільства. Зменшення ризику виникнення соціального сирітства, підтримка дітей та сімей, які потрапили в складну життєву ситуацію, та забезпечення їхнього повноцінного розвитку та інтеграції в суспільство є важливим завданням для кожного з нас.

1.3. Перспективи профілактики соціального сирітства

Соціальне сирітство – це стан, коли дитина втратила батьківську опіку та перебуває в установі державної опіки або відсутньої домашньої опіки. Причинами соціального сирітства можуть бути різні фактори, такі як бідність, наркоманія або алкоголізм батьків, насильство в сім'ї, розлучення батьків, хвороби батьків і т. д. [46].

Профілактика соціального сирітства передбачає вжиття заходів для запобігання втрати дітьми батьківської опіки, а також для забезпечення прав та інтересів дітей, які опинилися в такій ситуації. Для досягнення цих цілей необхідно розвивати різні напрями діяльності [46]:

1. Підтримка сімей з дітьми. Держава повинна забезпечити родинам з дітьми необхідні умови для виховання дітей, зокрема, надавати соціальну, психологічну та медичну допомогу. Важливо також підтримувати сім'ї в складних життєвих ситуаціях, наприклад, при розлученні батьків, відсутності роботи тощо.

2. Розвиток системи опіки та піклування про дітей. Держава повинна забезпечити належний рівень соціальної підтримки для дітей, які втратили батьківську опіку. Це можуть бути різні форми допомоги, наприклад, соціальні послуги, психологічна та медична допомога, а також соціальні стипендії для дітей-сиріт.

3. Розвиток системи передбачення та запобігання соціальному сирітству. Для цього потрібно розробляти програми та проекти з попередження соціального сирітства, наприклад, програми розвитку сімейних цінностей, профілактика насильства в сім'ї, надання психологічної та соціальної підтримки сім'ям в складних життєвих ситуаціях, сприяння зайнятості батьків тощо.

4. Створення умов для соціальної адаптації дітей-сиріт. Для цього потрібно розвивати систему виховання та навчання дітей в установах державної опіки, забезпечувати доступ до якісної освіти, психологічної та медичної допомоги, а також підтримувати контакт дітей-сиріт з родичами та рідними людьми.

5. Забезпечення прав та інтересів дітей-сиріт. Держава повинна забезпечувати дітям-сиротам належні умови проживання, харчування, медичного обслуговування та навчання. Важливо також захищати їх права та інтереси від будь-яких форм насильства, зловживання або експлуатації.

Реалізація цих заходів допоможе запобігти соціальному сирітству та забезпечити належні умови для виховання та розвитку дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Важливо також забезпечувати координацію роботи між різними відомствами та організаціями, які займаються питаннями опіки та піклування

про дітей, для досягнення спільної мети – забезпечення дітям належних умов для їх розвитку та зростання в гідних умовах.

6. Розвиток системи патронату. Патронатна система полягає у залученні дорослих осіб, які беруть на себе функції батьківської опіки та допомоги дітям-сиротам. Це можуть бути члени родини, друзі, наставники, волонтери тощо. Розвиток такої системи допоможе зменшити кількість дітей-сиріт, а також забезпечить більш гуманне та індивідуальне підход до виховання та навчання дітей.

7. Розробка програм допомоги молодим людям після виходу з системи державної опіки. Це можуть бути програми соціальної підтримки, надання житла, професійна підготовка та підтримка у пошуку роботи. Такі програми допоможуть молодим людям-сиротам успішно вступити до самостійного життя та знайти своє місце у суспільстві.

8. Проведення інформаційної та освітньої роботи з громадськістю. Важливо забезпечити свідоме ставлення громадян до проблем соціального сирітства та допомогти залучити громадськість до спільної роботи з метою розв'язання цих проблем. Це можна робити через засоби масової інформації, проведення інформаційних кампаній, навчальних програм тощо.

Отже, перспективи профілактики соціального сирітства полягають у комплексному підході до вирішення проблеми. Важливо забезпечувати підтримку сімей, створювати умови для соціальної адаптації дітей-сиріт, захищати їх права та інтереси, розвивати патронатну систему та програми допомоги молодим людям-сиротам.

9. Забезпечення дітей-сиріт рівними можливостями отримання освіти. Для забезпечення успішної соціальної адаптації дітей-сиріт важливо забезпечити їм доступ до якісної освіти. Необхідно розробити спеціальні програми та проекти, які допоможуть забезпечити дітям-сиротам доступ до навчання та інтеграцію у навчальний процес.

10. Підвищення соціальної відповідальності бізнесу. Бізнес може стати важливим партнером у вирішенні проблем соціального сирітства. Зокрема,

компанії можуть фінансувати різноманітні проекти та програми для дітей-сиріт, пропонувати робочі місця для молоді після виходу з державної опіки, надавати безкоштовні послуги тощо.

Такий підхід дозволить забезпечити не тільки підтримку дітей-сиріт, але й зміцнити соціальну відповідальність бізнесу.

11. Підтримка родинного виховання. Для запобігання соціальному сирітству важливо підтримувати родини та допомагати їм у вихованні дітей. Це може здійснюватися через проведення консультацій та тренінгів для батьків, фінансову підтримку та надання соціальних послуг.

12. Розвиток дитячих будинків сімейного типу. Дитячі будинки сімейного типу є більш природнім та комфортним для виховання дітей, ніж інтернати. У таких закладах кількість дітей у групі зазвичай менше, а діти живуть в сімейних умовах з опікунами-приймними батьками. Розвиток дитячих будинків сімейного типу дозволить зменшити кількість дітей, які потрапляють у державну опіку та забезпечити більш якісне виховання.

13. Запобігання ранньому виходу дітей з державної опіки. Багато дітей покидають державну опіку у віці 18 років без необхідних навичок та знань, що може призвести до їхньої соціальної відчуженості та незалежності.

Для запобігання таким ситуаціям необхідно розвивати спеціальні програми та проекти, які допоможуть дітям-сиротам здобути необхідні навички та знання, які дозволять їм самостійно жити в суспільстві.

14. Підвищення обізнаності суспільства. Важливо підвищувати обізнаність суспільства про проблему соціального сирітства та його наслідки. Це дозволить залучити більше зацікавлених сторін у вирішенні проблеми, забезпечити більше ресурсів та уваги на цю проблему.

15. Поліпшення матеріального стану родин. Багато випадків соціального сирітства пов'язані з бідністю та відсутністю матеріальних ресурсів у родин. Тому важливо підтримувати родини та допомагати їм у забезпеченні мінімальних потреб дітей, таких як харчування, одяг, житло та медична допомога.

16. Розширення соціально-економічних можливостей регіонів. Для того, щоб запобігти соціальному сирітству, важливо забезпечити розвиток регіонів, в яких проживають діти [46].

Це може здійснюватися через розвиток малого та середнього бізнесу, створення нових робочих місць, забезпечення якісної освіти та медичної допомоги, а також поліпшення інфраструктури.

Українські науковці активно займаються дослідженням проблем соціального сирітства та шукають способи вирішення цієї проблеми. Дослідження проводяться в різних галузях, включаючи соціологію, психологію, педагогіку та інші.

Одним з провідних науковців у цій галузі є І. Сеченюк, яка звертає увагу на важливість психологічної та соціальної підтримки для дітей, які стали соціальними сиротами. Вона також вказує на важливість розвитку інститутів опіки та піклування, щоб забезпечити дітям належний захист їхніх прав, інтересів та підтримку.

Ще одним науковцем, який вивчає проблему соціального сирітства, є О. Ланченко. У своїх дослідженнях вона звертає увагу на важливість розвитку раннього втручання для дітей, які потрапили в складну життєву ситуацію. Вона також вказує на необхідність розвитку соціальних служб та підтримки для сімей, які стикаються зі складними життєвими обставинами, щоб запобігти виникненню соціального сирітства.

Також вчені відзначають важливість формування правової бази, яка б забезпечувала захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для цього необхідно розробити та прийняти відповідні законодавчі акти, які б регулювали права та обов'язки держави, батьків, опікунів, прийомних батьків та дітей-сиріт.

Крім того, науковці відзначають важливість удосконалення системи охорони здоров'я та соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, потрібно забезпечити доступ до якісної медичної допомоги, розвивати різноманітні форми соціальної підтримки та

допомоги, зокрема, програми соціальної реабілітації, фінансову підтримку, соціальні послуги тощо.

За дослідженнями українських науковців, проблема соціального сирітства в Україні має складний характер і потребує комплексного підходу для її розв'язання.

Науковці підкреслюють, що головні фактори, що впливають на виникнення соціального сирітства в Україні, пов'язані з економічними труднощами, безробіттям, військовими конфліктами, а також соціальною незахищеністю окремих категорій населення [43].

Одним із рішень, яке запропонували українські науковці для запобігання соціального сирітства, є створення різноманітних програм підтримки сімей з дітьми, в тому числі забезпечення матеріальної допомоги, здійснення соціальної роботи з сім'ями та інші заходи для зменшення ризику виникнення соціальної незахищеності [43].

Отже, профілактика соціального сирітства є складною та багатоплановою задачею, яка потребує комплексного підходу та спільної роботи всіх зацікавлених сторін. Застосування цілеспрямованих заходів та програм може допомогти забезпечити успішну соціальну адаптацію дітей-сиріт, підвищити їхню якість життя та забезпечити реалізацію їх потенціалу у суспільстві.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

2.1. Основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства

Соціальна робота – це професійна діяльність, спрямована на забезпечення благополуччя та соціальної адаптації людей, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях. Соціальна робота включає в себе різноманітні заходи, спрямовані на поліпшення якості життя людей, підвищення їхньої самооцінки та самовизначення, а також на попередження соціальної незахищеності [43].

Соціальна робота, згідно визначення Європейської Асоціації Шкіл соціальної роботи, це академічна дисципліна та професійна діяльність, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній єдності, а також наснаженню та незалежності людей, залучає окремих фізичних осіб, груп та суспільні структури до вирішення проблем осіб, сімей, що перебувають в складних життєвих обставинах та покращення якості їхнього життя та добробуту, на засадах принципів справедливості, дотримання прав людини, колективної відповідальності та поваги, протидіє факторам соціального виключення та сприяє дотримання прав людини та громадянина держави.

Соціальні працівники та фахівці із соціальної роботи надають дорадчу та консультативну допомогу окремим особам, сім'ям, групам, спільнотам та організаціям у випадку виникнення у них соціальних та особистих труднощів. Вони допомагають клієнтам розвинути необхідні вміння та навички, а також забезпечують доступ до відповідних ресурсів та служб підтримки, необхідних для реагування на проблеми, пов'язані з безробіттям, злиднями, інвалідністю, залежністю, девіантною поведінкою, зокрема кримінальною, проблемами у родині та інше [43].

Серед основних завдань соціальної роботи можна назвати наступні:

- підвищення здатності клієнтів до розвитку, самостійного вирішення власних проблем та покращення спроможності групи, сім'ї чи особи справлятися з труднощами;
- допомога клієнтам у пошуку закладів, організацій, ресурсів, які створюють додаткові можливості для подолання складних життєвих обставин;
- підвищення ефективності існуючих систем, що надають необхідні послуги та ресурси клієнтам;
- підтримка створення та розвитку різних форм самоорганізації клієнтів;
- розвиток та вдосконалення соціальної політики задля кращого забезпечення основних потреб представників вразливих груп населення [43].

Одним з найважливіших завдань соціальної роботи є профілактика соціального сирітства. Соціальні працівники співпрацюють з родинами та дітьми, які потенційно можуть опинитися в складній життєвій ситуації, допомагають забезпечити їхній доступ до освіти, медичної допомоги, житла та інших необхідних ресурсів [25].

Соціальна робота має безпосередній вплив на зменшення кількості дітей-сиріт у суспільстві. Це досягається через проведення різноманітних заходів, таких як:

- консультивання сімей. Соціальні працівники надають консультації сім'ям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, щодо надання допомоги, підтримки та соціальної адаптації. Такі консультації можуть бути як індивідуальними, так і груповими;
- соціальна підтримка. Соціальні працівники забезпечують допомогу сім'ям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, у вирішенні різноманітних проблем, що виникають у повсякденному житті. Це може включати фінансову допомогу, допомогу з отриманням житла, допомогу з пошуком роботи та інші;

- раннє втручання. Соціальні працівники проводять раннє втручання з метою запобігання соціальній незахищеності дітей та сімей. Це може включати відвідування сімей з новонародженими дітьми, підтримку молодих батьків та надання порад щодо виховання дітей;

- робота з дітьми. Соціальні працівники проводять роботу з дітьми, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, з метою їхньої соціальної адаптації та інтеграції у суспільство. Це може включати проведення групових та індивідуальних занять, які спрямовані на розвиток соціальних та комунікаційних навичок, підвищення самооцінки та розвиток творчих здібностей;

- розвиток інфраструктури. Соціальна робота також включає в себе розвиток інфраструктури та програм, спрямованих на поліпшення якості життя людей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Це може включати розвиток медичної та освітньої інфраструктури, програм підтримки сімей та інші [25].

Отже, соціальна робота відіграє важливу роль у профілактиці соціального сирітства. Її завдання полягає у забезпеченні підтримки та допомоги сім'ям та дітям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, з метою запобігання соціальної незахищеності та покращення якості їхнього життя.

Застосування соціальної роботи дозволяє допомогти таким людям у вирішенні їхніх проблем та подоланні труднощів. Окрім того, соціальна робота сприяє забезпеченню здорового та безпечного середовища для дітей та молоді. Це досягається шляхом запобігання насильства, злочинності та зловживання дітьми. Соціальні працівники працюють з різними групами людей, включаючи молодь, батьків та вчителів, щоб допомогти їм підвищити свій рівень обізнаності та навичок у цих питаннях [24].

Важливо також зазначити, що соціальна робота допомагає забезпечити ефективну координацію дій між різними установами та організаціями, що працюють з дітьми та сім'ями. Наприклад, соціальні працівники можуть

співпрацювати з медичними закладами, школами та правоохоронними органами, щоб забезпечити найкращу підтримку та допомогу для дітей та сімей у складних життєвих ситуаціях [21].

Основні завдання соціальної роботи в профілактиці соціального сирітства включають [17]:

1. Допомогу сім'ям та батькам у розв'язанні проблем, які можуть призвести до соціальної незахищеності дітей. Це може включати в себе підтримку в отриманні необхідних ресурсів (наприклад, житла, роботи, соціальної допомоги), психологічну підтримку, консультування та навчання навичок батьківства.

2. Забезпечення безпеки та благополуччя дітей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Соціальні працівники можуть проводити відвідини дітей та батьків, контролювати умови життя, взаємодіяти зі школами та медичними закладами, щоб забезпечити найкращу допомогу та захист для дітей.

3. Створення програм та проектів, спрямованих на підтримку сімей та дітей у складних життєвих ситуаціях. Це можуть бути програми соціальної підтримки, навчання навичок батьківства, консультування та психологічна підтримка для дітей та батьків.

4. Розвиток співпраці між установами та організаціями, що працюють з дітьми та сім'ями. Це може включати в себе координацію дій та обмін інформацією між різними установами, щоб забезпечити найкращу допомогу та захист для дітей та сімей [17].

Отже, соціальна робота є важливим інструментом у профілактиці соціального сирітства та забезпеченні допомоги тим, хто потребує підтримки та захисту. Роль соціальних працівників полягає у забезпеченні підтримки та допомоги сім'ям та дітям, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, а також у запобіганні соціальної незахищеності та покращенні якості життя людей.

Основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства орієнтовані на забезпечення захисту та допомоги дітям та сім'ям, щоб попередити ситуації, коли дитина залишається без підтримки і опіки своїх батьків. Нижче розглянуті основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства [11]:

- робота з батьками та сім'ями. Один із найважливіших напрямків соціальної роботи з профілактики соціального сирітства - це підтримка батьків та сімей, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях. Соціальні працівники проводять консультації, психологічну підтримку, надають інформацію про доступні ресурси та програми допомоги. Головна мета - забезпечити опіку та умови для виховання дітей в сімейному середовищі;

- робота з дітьми та молоддю. Соціальні працівники також працюють з дітьми та молоддю, які можуть перебувати у складних життєвих обставинах та бути на межі соціальної незахищеності. Це може включати в себе психологічну підтримку, навчання навичок соціальної адаптації та побудови позитивних взаємин зі світом;

- робота з громадою. Соціальні працівники співпрацюють з громадою, щоб забезпечити доступність ресурсів та послуг для батьків та дітей, що потребують допомоги. Це може включати в себе організацію робочих груп, проектів та програм, спрямованих на підтримку сімей та дітей, а також популяризацію освітніх та культурних заходів, що сприяють формуванню здорової та гармонійної дитини;

- робота з установами. Соціальні працівники здійснюють контроль та нагляд за дитячими будинками, інтернатами та іншими установами, які надають соціальну допомогу дітям. Це допомагає забезпечити належні умови для проживання та розвитку дітей, а також вчасно виявляти та усувати можливі негативні наслідки для їхнього здоров'я та розвитку;

- робота з урядовими та недержавними організаціями. Соціальні працівники співпрацюють з урядовими та недержавними організаціями для забезпечення координації та спільної роботи в напрямку профілактики

соціального сирітства. Вони можуть брати участь в розробці та впровадженні різноманітних програм та проектів, які спрямовані на підтримку сімей та дітей [11].

Узагальнюючи, основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства орієнтовані на забезпечення належних умов для здорового розвитку дітей та забезпечення їхнього захисту та безпеки. Це може бути досягнуто шляхом співпраці з батьками та сім'ями, роботою з дітьми та молоддю, установами, громадою та урядовими та недержавними організаціями. Така комплексна підхід дозволяє ефективно боротися з проблемою соціального сирітства та забезпечити дітям належні умови для їхнього здорового розвитку та подальшого життя у суспільстві [6].

У роботі з профілактики соціального сирітства важливу роль відіграє координація та співпраця між різними структурами, які займаються цією проблемою. Тільки завдяки взаємодії та спільним зусиллям можна досягти результату в боротьбі з соціальним сирітством [6].

Важливо також пам'ятати про важливість профілактики соціального сирітства на рівні суспільства загалом. Необхідно сприяти розвитку належних умов для здорового розвитку дітей, створювати робочі місця та забезпечувати стабільний дохід для батьків, що дозволить їм забезпечувати своїх дітей. Також важливо популяризувати цінності сім'ї та родини, сприяти формуванню у свідомості громадян усвідомлення важливості родини та її ролі у формуванні та розвитку особистості [6].

Для досягнення успіху в профілактиці соціального сирітства необхідно визначити основні напрямки соціальної роботи, які включають [3]:

1. Розвиток родинно-орієнтованих програм та послуг. Такі програми та послуги спрямовані на підтримку та зміцнення родинних зв'язків, забезпечуючи належний захист та підтримку для батьків та дітей. Це можуть бути різноманітні консультаційні та психологічні послуги, навчання навичкам батьківства, підтримка у вихованні та догляді за дітьми, соціальні пільги тощо.

2. Розвиток програм та послуг забезпечення соціальної та економічної безпеки сімей. Такі програми мають на меті забезпечення батьків та дітей достатніми матеріальними ресурсами для життя, створення можливостей для отримання роботи та навчання, підвищення рівня життя. Важливо також забезпечити доступність медичних та соціальних послуг для всіх членів сім'ї.

3. Розвиток інклюзивної освіти. Це передбачає забезпечення можливостей для навчання та розвитку дітей з різними потребами та індивідуальними особливостями. Такий підхід дозволяє забезпечити рівні умови для всіх дітей, незалежно від їхніх можливостей та потреб.

4. Розвиток системи альтернативного догляду. Соціальні робітники мають сприяти створенню належних умов для прийомних та опікунських сімей, допомагати в оформленні необхідної документації, забезпечувати підтримку та навчання для опікунів та прийомних батьків, щоб вони змогли забезпечити дітям належний рівень догляду та розвитку.

5. Розвиток психологічної підтримки для дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах. Важливо забезпечити дітям доступ до консультацій з психології та психотерапії, допомогти їм зміцнити власну психологічну стійкість та адаптивність, навчити розв'язувати конфлікти та емоційно реагувати на стресові ситуації.

6. Розвиток системи попередження насильства та злочинності проти дітей. Для цього необхідно проводити регулярні тренінги з працівниками освіти, медицини та правоохоронних органів, розробляти плани дій в разі виявлення випадків насильства проти дітей, забезпечувати доступ до правової допомоги та підтримки для постраждалих дітей та їхніх родин.

7. Розвиток системи соціальної адаптації для дітей-сиріт та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Така система повинна забезпечувати можливості для соціальної інтеграції та самореалізації дітей, навчання навичкам соціальної та побутової адаптації, забезпечення доступу до розвивальних програм та заходів, що сприяють розвитку талантів та здібностей дітей [3].

На нашу думку, застосування названих напрямків сприятиме підвищенню ефективності профілактики соціального сирітства та покращення якості життя дітей та їхніх родин.

Отже, профілактика соціального сирітства є складною та багатогранною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку різних структур та громадянського суспільства в цілому. Соціальна робота в цьому процесі відіграє ключову роль, забезпечуючи належний захист та підтримку для дітей та їхніх родин, сприяючи розвитку та формуванню здорової та гармонійної особистості у майбутньому.

2.2 Дослідно-експериментальна робота з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства

Дослідно-експериментальна робота з профілактики соціального сирітства є важливою складовою роботи з попередження цього явища. Цей підхід дозволяє встановлювати, які конкретні заходи дійсно працюють і як їх можна оптимізувати для досягнення максимального ефекту.

У ході нашої роботи ми здійснимо дослідження причин та факторів, що призводять до соціального сирітства, яке дозволить розробити ефективні напрямки соціальної роботи з профілактики цього явища.

Дослідження причин та факторів, що призводять до соціального сирітства, можна провести в рамках експериментальної роботи. Один з можливих експериментів полягає в проведенні опитування, анкетування серед різних груп населення з метою виявлення факторів, що спричиняють соціальне сирітство.

Для проведення експерименту складемо план опитування підберемо репрезентативну вибірку респондентів груп та соціальних категорій: соціальні сироти, педагогічні працівники тощо.

Після відбору респондентів ми підбрали анкети, які містять запитання щодо причин та умов, які спричиняють соціальне сирітство.

Так, експериментальною базою нашого дослідження було КЗ «Бабанська спеціальна загальноосвітня школа–інтернат I-II ступенів ЧОР».

У ході даного експерименту ми провели анкетування різних категорій осіб, які можуть мати інформацію про причини та наслідки соціального сирітства, а також про можливі шляхи його профілактики.

Під час нашого експерименту було проведено анкетування серед дітей сиріт та вчителів.

Анкети були підібрані з орієнтацією на конкретну категорію респондентів, враховуючи їхні особливості та потреби. Наприклад, для сиріт або дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, були запропоновані запитання щодо їхніх духовних потреб, ставлення до життя, можливих варіантів підтримки та допомоги, яку вони отримали. Для фахівців, які досліджують проблеми соціального сирітства, були запитання щодо їхнього досвіду роботи, програм, які вони розробляли, інструментів, які використовували, а також їхньої думки щодо ефективності таких програм.

Анкети для родин, які виховують дітей, включали запитання про такі аспекти: родинний склад та структуру сім'ї, місце проживання та житлові умови, освіта батьків та їх робочий графік, сімейні цінності та культурні традиції, фінансова стабільність та можливості отримання соціальної допомоги,

Анкети для дітей, які перебувають у ризику стати соціальними сиротами, включали запитання про такі аспекти: соціальну ізоляцію та ставлення однолітків, ставлення батьків до дітей та рівень взаєморозуміння, мотивацію для навчання та участь у додаткових активностях, рівень самооцінки та емоційний стан, можливості отримання допомоги та підтримки з боку соціальних служб та громадських організацій.

Анкетування проводили серед вчителів будь-якого рівня освіти, які мають досвід роботи зі школярами, які є соціально вразливими або перебувають у складних життєвих обставинах. Результати анкетування були корисними для вивчення потреб цих дітей у школі та покращення роботи з

ними. Анкету для вчителів складалася з наступних запитань: Яку кількість дітей-сиріт та дітей, які перебувають під опікою держави, ви знаєте у своїй школі/закладі?; Які ви часто помічаєте проблеми в поведінці чи навчанні цих дітей?; Чи спостерігаєте ви дискримінацію чи стигматизацію цих дітей серед інших учнів?; Як ви ставитесь до можливості проведення спеціальних занять/програм для цих дітей з метою їхнього соціалізації та підготовки до дорослого життя?; Які методи ви використовуєте для підтримки соціально вразливих дітей у вашому класі/закладі?; Які особливості вашої роботи з батьками цих дітей?; Чи співпрацюєте ви зі спеціалістами з соціальної роботи чи психологами у вашій роботі з цими дітьми? Як ви оцінюєте ефективність ваших заходів щодо підтримки дітей-сиріт та дітей, які перебувають під опікою держави?.

У дослідженні використовувалися такі методи: аналіз наукової літератури, анкетування фахівців з питань соціального захисту дітей, опитування, спостереження, аналіз статистики даних.

Отримані дані ми обробили та проаналізували з метою виявлення основних причин та факторів, що спричиняють соціальне сирітство. Наприклад, серед можливих причин можуть бути: бідність та матеріальна нестабільність, насильство в родині, втрата одного з батьків, алкоголізм та наркоманія батьків, неправильне виховання та недостатня увага до дитини, низький рівень освіти батьків та інші.

За результатами дослідження було визначено, що основними причинами, що призводять до соціального сирітства серед дітей, є або відсутність батьківської опіки (позбавлення батьківських прав, відмова від дитини), або неналежна опіка батьків (алкоголізм, наркоманія, насильство в родині).

Також було встановлено, що серед основних факторів, що сприяють поширенню соціального сирітства, є недостатня соціальна політика держави щодо профілактики соціального сирітства, слабка робота служб соціального

захисту дітей, недостатня профілактична роботи з боку педагогів, психологів, медиків, сімейних консультантів тощо.

Під час проведення дослідження було виявлено наступні основні причини та фактори, які призводять до соціального сирітства:

1. Сімейні проблеми. Більшість дітей, які опиняються в дитячому будинку, мають проблемну сімейну ситуацію. Це може бути пов'язано з наявністю алкоголізму, наркоманії, домашнього насильства, безробіття та інших проблем.

2. Економічні труднощі. Нестача коштів може призвести до того, що батьки не зможуть забезпечити своїм дітям необхідні умови для нормального життя. Це може включати достатнє харчування, одяг, житло та доступ до медичної допомоги.

3. Соціальна ізоляція. Деякі діти можуть почуватися відділеними від суспільства через різні причини, такі як фізичні та психічні обмеження, стигма, дискримінація тощо. Це може вплинути на їхній розвиток та здоров'я.

4. Недостатня підтримка з боку держави. Нерідко діти-сироти не отримують достатньої допомоги від держави, такої як доступ до якісної освіти, медичної допомоги та соціальних послуг.

5. Наслідки війни та конфліктів. У зоні війни та конфліктів діти можуть опинитися без батьківської опіки через їхню смерть, роз'їзд або інші причини. Також війна може призвести до того, що діти стають жертвами насильства та інших негативних наслідків.

Крім того, було встановлено, що однією з причин соціального сирітства є відсутність соціальної підтримки з боку родини. Багато родин, які опиняються в складних життєвих обставинах, не отримують достатньої допомоги від соціальних служб та не знають, куди звертатися за допомогою. Це може призвести до того, що діти стають жертвами насильства, зловживання, знущань та інших форм недбалості, які змушують їх втікати з дому і ставати соціальними сиротами.

У процесі дослідження ми також використовували інтерв'ю зі старшими дітьми-сиротами, які вже пережили процес соціального сирітства. Це дозволить зрозуміти їхні думки та переживання, виявити недоліки в роботі системи опіки та піклування, а також знайти шляхи їх вирішення.

В результаті досліджень ми встановити причини та фактори, що призводять до соціального сирітства, наприклад:

1. Відсутність батьків внаслідок хвороби, нещасного випадку, насильства або іншої непередбачуваної ситуації.
2. Небажання батьків брати на себе відповідальність за дітей через власні проблеми зі здоров'ям, фінансами або залежності від алкоголю та наркотиків.
3. Розлучення батьків, що викликає психологічний стрес у дітей та може призвести до навчальних та поведінкових проблем.
4. Насильство в сім'ї, яке може бути спрямоване на дітей, що викликає фізичний, емоційний та психологічний тиск та може викликати почуття безпорадності у дітей.
5. Фінансові проблеми, які можуть призвести до відсутності доступу до здорової їжі, медичних послуг та якісної освіти.

Соціальна робота з профілактики соціального сирітства має свої особливості, які відрізняють її від інших напрямків соціальної роботи. Основні особливості такої роботи можна сформулювати наступним чином [11]:

1. Індивідуальний підхід до кожного клієнта. При роботі з дітьми, які знаходяться в складних життєвих обставинах, важливо враховувати їхні індивідуальні потреби та особливості. Соціальний працівник повинен здійснювати роботу з кожним клієнтом окремо, з урахуванням його соціально-психологічного стану та потреб.
2. Комплексний підхід до вирішення проблеми. Питання соціального сирітства є складним та має багато аспектів, тому їх не можна вирішити за допомогою одного заходу. Соціальний працівник повинен використовувати

різноманітні методи та підходи до роботи з клієнтом, залежно від конкретної ситуації.

3. Робота зі системою. Проблеми соціального сирітства не можна вирішити лише на рівні окремого клієнта. Важливо здійснювати роботу з усіма членами сім'ї, вчителями, педагогами та іншими спеціалістами, які мають контакт з дитиною. Такий підхід дозволяє ефективніше вирішувати проблему соціального сирітства та запобігати її появі у майбутньому.

4. Розвиток ресурсів. Соціальний працівник повинен здійснювати роботу з клієнтом, спрямовану на розвиток його ресурсів та здібностей [11].

Особливості соціальної роботи з профілактики соціального сирітства полягають у використанні комплексного підходу до роботи з дітьми та їх батьками. Основними принципами такої роботи є індивідуальний підхід до кожної сім'ї, співпраця з батьками та забезпечення доступу до соціальних послуг [11].

Однією з основних стратегій профілактики соціального сирітства є рання діагностика сімейних проблем та вжиття заходів на їх вирішення. Соціальні працівники повинні працювати з батьками, щоб забезпечити їм необхідну підтримку та ресурси, необхідні для виховання та догляду за дітьми [11].

Іншою важливою стратегією є забезпечення дітей можливості отримати доступ до якісної освіти та підтримки в навчанні. Соціальні працівники повинні працювати зі школами та педагогічними колективами, щоб забезпечити належну підтримку для дітей з соціально незахищених сімей.

Також важливо забезпечити дітям доступ до різноманітних соціальних послуг, які можуть допомогти їм у розвитку та інтеграції в суспільство. До таких послуг можуть належати соціальні клуби, спортивні та художні колективи, психологічна підтримка та інші [17].

Однією з ключових особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства є також співпраця зі сім'ями після виникнення проблем, коли дитина вже залишена без догляду батьків.

Такі дослідження можуть включати інтерв'ю з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, їхніми батьками або опікунами, та аналіз статистичних даних про випадки соціального сирітства.

Опитування виявило, що більшість батьків, чия діти потрапили до системи опіки та піклування, відмовляються від своїх обов'язків виховання дітей через соціально-економічні проблеми, такі як бідність, безробіття, наркоманія, алкоголізм та недостатнє надання соціальних послуг.

Крім того, деякі діти були позбавлені батьківського піклування через сімейне насильство, зловживання алкоголем та наркотиками, а також за причини здоров'я. Деякі з цих дітей також стали жертвами експлуатації та злочинної діяльності.

Ці висновки дозволяють розробити стратегії профілактики соціального сирітства, такі як покращення умов життя сімей, які мають проблеми зі здоров'ям, фінансами та залучення до цих сімей соціальних служб.

Додатково, варто проводити інформаційно-освітні кампанії про шкідливість наркотиків та алкоголю, а також про підтримку позитивного підходу до виховання дітей. Також важливо підтримувати дітей з проблемами здоров'я та їхні сім'ї з метою запобігання позбавлення дітей батьківського піклування через ці причини.

Крім того, важливо проводити перевірки та нагляд за особами, які приймають дітей на опіку, щоб запобігти їхньому зловживанню та експлуатації. Такі дослідження дозволяють ефективніше працювати з проблемою соціального сирітства та попереджувати його виникнення у майбутньому.

На основі досліджень можна розробити ефективні стратегії та програми для попередження соціального сирітства, які будуть спрямовані на підвищення рівня підтримки та допомоги дітям та сім'ям. Основними напрямками таких програм можуть бути:

На основі результатів експерименту можна зробити висновок, що для ефективної профілактики соціального сирітства необхідно враховувати комплексну природу цієї проблеми та залучати до розв'язання цього питання різні сторони, включаючи родини, школи, медичні заклади, органи соціального захисту, громадські організації та інші зацікавлені сторони. Крім того, необхідно забезпечити доступ до якісної медичної допомоги та соціальної підтримки для всіх громадян, особливо тих, які перебувають в складних життєвих обставинах.

На основі результатів дослідження були запропоновані такі напрями профілактики соціального сирітства серед дітей, як: створення умов для збереження сімейних зв'язків, розробка програм розвитку соціальних послуг для сімей, забезпечення психологічної підтримки батьків та дітей, які пережили труднощі, створення умов для попередження наркотикової

Як соціальний працівник, який займається профілактикою соціального сирітства, необхідно дотримуватися кількох рекомендацій для ефективної та успішної роботи. Деякі з цих рекомендацій:

1. Встановлення довірчого стосунку: Забезпечення довіри між соціальним працівником та людьми, з якими він працює, є дуже важливим. Соціальні працівники повинні демонструвати свою зацікавленість у проблемах та потребах людей, з якими працюють, та підтримувати зв'язок з ними, щоб зробити їх почуття важливими та підтримати їх у їхніх потребах.

2. Індивідуалізація підходу: Кожна людина є унікальною, тому соціальні працівники повинні підходити до кожної ситуації та людини індивідуально. Враховуючи особливості кожної людини, соціальні працівники можуть забезпечити ефективну допомогу та підтримку.

3. Розуміння культурних особливостей: У процесі роботи з людьми різних культур важливо розуміти та поважати їхні культурні особливості. Соціальні працівники повинні бути готові до роботи з різними культурами, релігіями та мовами.

4. Використання інноваційних методів: Сучасні соціальні працівники повинні використовувати інноваційні методи роботи, такі як інтернет-технології та соціальні мережі, щоб допомогти людям знайти необхідну інформацію та ресурси.

5. Постійне навчання та розвиток.

Також встановлено, що у роботі соціального працівника з профілактики соціального сирітства потрібно дотримуватися певних напрямків :

1. Робота з родинami: Сприяти зміцненню сімейних зв'язків, розвитку родинної самосвідомості та батьківських навичок. Проводити тренінги та семінари для батьків з питань виховання дітей та подолання кризових ситуацій. Стимулювати здоровий спосіб життя та забезпечення дітей необхідними матеріальними ресурсами.

2. Робота з дітьми та молоддю: Підтримувати активну участь дітей та молоді в громадському житті, сприяйте розвитку їх соціальної компетентності та самостійності. Організовувати заходи, спрямовані на розвиток творчих та професійних здібностей дітей та молоді, сприяйте їх соціальній адаптації.

3. Робота з місцевими органами влади: Встановлювати співпрацю з місцевими органами влади та залучайте їх до реалізації програм та проектів з профілактики соціального сирітства. Сприяти створенню умов для здорового життя та розвитку дітей та молоді в громаді.

4. Співпраця з іншими соціальними службами: Встановлювати партнерські відносини з іншими соціальними службами, що надають послуги для дітей та молоді. Сприяти координації діяльності цих служб з метою забезпечення належної та своєчасної підтримки дітей та молоді в складних життєвих ситуаціях.

5. Робота з громадськістю: Проводити інформаційно-освітню роботу з профілактики соціального сирітства.

Отже, основні рекомендації для успішної профілактики соціального сирітства можуть включати:

- розробка і виконання програм і проектів, спрямованих на попередження соціального сирітства. Ці програми можуть включати різноманітні заходи, такі як консультації для батьків, підтримка дітей з інвалідністю, підтримка дітей з багатодітних сімей та інші;

- співпраця з громадськістю та релігійними організаціями для популяризації ідеї профілактики соціального сирітства. Важливо використовувати різноманітні засоби масової інформації та публічні заходи, щоб привернути увагу громадськості до цієї проблеми та підтримати ініціативи, спрямовані на попередження соціального сирітства;

- розвиток системи підтримки для батьків та сімей. Соціальні працівники можуть забезпечити допомогу з виховання дітей та здійснювати консультації для батьків щодо підтримки їхньої ролі вихователів та розвитку здорових взаємин з дітьми;

- підтримка дитячих центрів та клубів, які надають можливості для розвитку дітей та забезпечення їхнього навчання та соціального розвитку. Важливо створити безпечне та здорове середовище для дітей, де вони можуть займатися спортом, мистецтвом та іншими захопленнями;

- співпраця з іншими органами влади та соціальними службами, щоб забезпечити підтримку сімей з різних категорій.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено теоретичне узагальнення та вирішення важливого й актуального завдання, що полягає у розкритті теоретичних аспектів проблеми та здійснення дослідно-експериментальної роботи з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість зробити такі висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження.

З'ясовано, що соціальні сиріти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин залишились сиротами при живих батьках.

Виникнення соціального сирітства зумовлене багатьма факторами, які можуть бути економічними, соціальними, особистими та культурними, тобто низький рівень матеріального забезпечення сімей, безробіття, алкоголізм, наркоманія, насильство в сім'ї, невідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків та інші.

Ці фактори можуть взаємодіяти між собою та призводити до посилення ефекту взаємодії та погіршення стану дитини та її соціально-економічної ситуації.

2. Проаналізовано перспективи профілактики соціального сирітства.

Профілактика соціального сирітства передбачає вжиття заходів для запобігання втрати дітьми батьківської опіки, а також для забезпечення прав та інтересів дітей, які опинилися в такій ситуації.

Перспективами профілактики соціального сирітства можуть бути: державна підтримка сімей з дітьми; вдосконалення системи профілактичної роботи щодо запобігання соціальному сирітству; забезпечення прав та інтересів дітей-сиріт; розвиток системи патронату тощо.

3. Висвітлено основні напрямки соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.

Встановлено, що соціальна робота з профілактики соціального сирітства включає певні напрямки: консультування сімей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях; соціальна підтримка. (допомога сім'ям у вирішенні різноманітних проблем, що виникають у повсякденному житті); раннє втручання (з метою запобігання соціальній незахищеності дітей та сімей, а саме: відвідування сімей з новонародженими дітьми, підтримку молодих батьків та надання порад щодо виховання дітей; робота з дітьми (з метою їхньої соціальної адаптації та інтеграції у суспільство); розвиток інфраструктури (спрямованих на поліпшення якості життя людей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях).

4. Здійснено дослідно-експериментальну роботу з визначення особливостей соціальної роботи з профілактики соціального сирітства.

Визначено особливості соціальної роботи для успішної профілактики соціального сирітства:

- впровадження програм і проєктів, спрямованих на попередження соціального сирітства, які б включали різноманітні заходи, а саме: консультації для батьків, підтримка дітей з інвалідністю, підтримка дітей з багатодітних сімей та інші;
- співпраця з громадськістю та релігійними організаціями для популяризації ідей профілактики соціального сирітства;
- розвиток системи підтримки для батьків та сімей (здійснювати консультації для батьків щодо підтримки їхньої ролі вихователів та розвитку здорових взаємин з дітьми);
- підтримка дитячих центрів та клубів, з метою надання можливості для розвитку дітей;
- співпраця з іншими органами влади та соціальними службами, з метою забезпечення підтримки сімей різних категорій.

Перспективами подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні питань щодо розробки та впровадження державних програм та проєктів щодо профілактики соціального сирітства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально правовий аспект): монографія. Суми: Сум ДПУ, 2002. 268 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, 2003. С. 102-103.
3. Бойко Н. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства у сучасних умовах. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологія, 2018. 28(27), С. 11-17.
4. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. канд. педаг. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2005. 19с.
5. Вихованці інтернатних закладів про себе і своє життя / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), О. О. Яременко, Н. П. Дудар та ін. К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2000. Кн.1. 134 с.
6. Голуб Н. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в Україні: теоретико-методологічні засади та практичний досвід. Соціальна робота: теорія та практика, 2020(11), С. 52-57.
7. Гриценко І. В. Соціально-педагогічні аспекти запобігання соціального сирітства в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 2019. (2), С. 13-20.
8. Губська О.В. Моделі профілактики соціального сирітства в Україні. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2019. 21(2), С. 7-13.
9. Демиденко Т.М. Виховний потенціал – провідна характеристика сім'ї як педагогічної системи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. №1. С.58–63.
10. Закон України «Про охорону дитинства». ВВР, 2001, № 30, 142 с.
11. Іваненко І. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства: особливості організації та ефективність заходів. Вісник Житомирського

державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогіка, 2019. 2(78), С. 52-56.

12. Карпенко Л.В. Соціально-педагогічні аспекти профілактики соціального сирітства в Україні. Професійна освіта: проблеми і перспективи, 2016. С. 63-67.

13. Кім В.Ю. Методи профілактики соціального сирітства в Україні. Педагогічний альманах, 2016. С. 188-191.

14. Комарова А. В. Сучасний стан соціальної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, в Україні. Педагогічний дискурс: збірник наукових праць, 2018. (24), С. 222-229.

15. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: метод посібник / О.В. Безпалько, Л.П. Гурковська, Т.В. Журавель та ін.; за ред. І.Д. Зверєвої, Ж.В. Петрочко. К.: Видавничий дім КАЛИТА, 2010. 376 с.

16. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. К. : Київ правда, 2000. 688 с.

17. Крюкова О. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в умовах сучасної України. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки, 2017. 2(145), С. 95-99.

18. Кудрявцева О. І. Соціальна робота з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, 2019. (37), С. 62-68.

19. Лукашук О. І. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, 2015. (33), С. 69-73.

20. Лященко Н. Організаційно-педагогічні умови реалізації профілактики соціального сирітства в Україні. Педагогіка формування творчої особистості, 2016. (45), С. 38-42.

21. Малкова Н. А. Правове регулювання соціальної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія: збірник наукових праць, 2016. (1), С. 39-42.

22. Масенко В. Соціальна робота з дітьми в умовах соціального сирітства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія», 2018. вип. 30, С. 26-31.

23. Оксенчук О. Профілактика соціального сирітства в Україні: проблеми та перспективи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Соціологія», 2016. вип. 25, С. 117-122.

24. Онищук І. І. Організація профілактичної роботи щодо запобігання соціального сирітства. Науковий вісник Полісся, 2017. (3), С. 136-140.

25. Полякова Л.О. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в Україні: стан проблеми та шляхи її вирішення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Соціологія. Політологія. Міжнародні відносини, 2019. С. 7-14.

26. Резничук В. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/>

27. Семигіна Т. Модель профілактики соціального сирітства в Україні. Актуальні проблеми державного управління, 2014. 2(54), С. 92-96.

28. Семигіна Т. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: досвід України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Соціальні комунікації, 2016. 2(2), С. 106-113.

29. Семигіна Т. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: теоретико-методологічний аспект. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка і психологія, 2013. 2(34), С. 96-99

30. Семигіна Т. Соціальний захист дітей в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Наукові записки НаУКМА. Серія: Філософія та політологія, 2012. 126, С. 63-68.
31. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
32. Смаглюк О. О. Профілактика соціального сирітства як важлива складова діяльності соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, 2014. (29), С. 58-62.
33. Соціальне сирітство в Україні. Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківської опіки. К. : Видавництво, 1998. 120 с.
34. Сулова О. Особливості соціальної роботи з дітьми-сиротами в Україні. Соціальна педагогіка: наука і практика, 2015. вип. 1, С. 43-48.
35. Терещук І.. Сучасний стан та перспективи розвитку соціальної роботи з дітьми-сиротами в Україні. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія «Педагогічні науки», 2019. вип. 33, С. 59-63.
36. Товстуха О. М. Особливості соціально-педагогічної профілактики соціального сирітства в умовах загальноосвітнього закладу: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Товстуха ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. 230 с.
37. Троцька Л. В., Литвинова В. О. Соціальна робота з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Педагогічні науки, 2019. (44), С. 101-106.
38. Харченко Н.В. Роль соціальних служб у профілактиці соціального сирітства в Україні. Молодий вчений, 2019. 4(65), С. 192-194

39. Чекалюк Н. Організація профілактики соціального сирітства в Україні. Вісник Чернівецького університету. Серія «Педагогіка і психологія», 2017. вип. 2(79), С. 120-124.

40. Черкаська І. В. Організація роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Педагогіка і психологія, 2016. (3), С. 22-26.

41. Чернінська О. М. Профілактика соціального сирітства в Україні: проблеми та шляхи вирішення. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки, 2017. (2), С. 64-70.

42. Шаповалова О. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в Україні: реалії та перспективи. Педагогіка і психологія, 2019. вип. 1(30), С. 90-96.

43. Шарпава М. Соціальна робота з профілактики соціального сирітства в Україні: проблеми та перспективи. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Соціальні комунікації, 2019 (14), С. 58-63.

44. Шевчук О. Методологічні основи соціальної роботи з дітьми-сиротами. Соціальна робота, 2016. вип. 3(37), С. 65-72.

45. Шкарбан, О.С. Профілактика соціального сирітства в Україні: особливості організації та забезпечення. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія: Педагогіка, 2018. 2(37), 124-128.

46. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника. 2010. № 15. С. 7–10.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкети для родин, виховують дітей

1. Як ви описали б свою сім'ю та її склад?
2. Які складнощі ви зустрічаєте у своєму житті?
3. Як ви оцінюєте свою матеріальну та фізичну безпеку?
4. Як ви впливаєте на розвиток та здоров'я своїх дітей?
5. Які у вас є питання з виховання дітей?
6. Чи є у вашої сім'ї діти з особливими потребами? Як ви їх підтримуєте?
7. Як ви бачите роль соціального працівника у вашому житті?
8. Які соціальні послуги ви отримуєте? Чи вони задовольняють ваші потреби?
9. Які ваші потреби та бажання щодо соціальної підтримки?

Додаток Б

Анкети для дітей, позбавлені батьківського піклування

1. Як ви вважаєте, що таке сім'я?
2. Чи мали ви колись сім'ю? Які вони були?
3. Які ви вважаєте найголовніші права дитини?
4. Які ваші захоплення та інтереси?
5. Які ваші мрії на майбутнє?
6. Чи знайомі ви з поняттям «соціальний захист»?
7. Які соціальні послуги ви отримуєте?
8. Як ви оцінюєте якість отримуваних соціальних послуг?
9. Які ваші потреби та бажання щодо соціальної підтримки?
10. Які ваші стосунки з іншими дітьми та дорослими?

Додаток В

Анкета для педагогічних працівників

1. Яку кількість дітей-сиріт та дітей, які перебувають під опікою держави, ви знаєте у своїй школі/закладі?
2. Які ви часто помічаєте проблеми в поведінці чи навчанні цих дітей?
3. Чи спостерігаєте ви дискримінацію чи стигматизацію цих дітей серед інших учнів?
4. Як ви ставитесь до можливості проведення спеціальних занять/програм для цих дітей з метою їхнього соціалізації та підготовки до дорослого життя?
5. Які методи ви використовуєте для підтримки соціально вразливих дітей у вашому класі/закладі?
6. Які особливості вашої роботи з батьками цих дітей?; Чи співпрацюєте ви зі спеціалістами з соціальної роботи чи психологами у вашій роботі з цими дітьми?
7. Як ви оцінюєте ефективність ваших заходів щодо підтримки дітей-сиріт та дітей, які перебувають під опікою держави?